

Кобелька Д. М.,
здобувач

Львівського університету бізнесу та права

ДО ПРОБЛЕМИ ВИЗНАЧЕННЯ ПОНЯТТЯ ПРАВОПОРУШЕНЬ У ФІНАНСОВІЙ СФЕРІ

Анотація. Статтю присвячено характеристиці теорети-ко-методологічних підходів до визначення поняття «правопорушення у фінансовій сфері». З цією метою охарактеризовано наукові підходи до визначення поняття «право», проаналізовано поняття «правопорушення», розкрито сутність такого поняття, як «фінансова сфера». Як висновок, запропоновано авторське визначення поняття «правопорушення у фінансовій сфері».

Ключові слова: право, правопорушення, фінанси, фінансові правопорушення, правопорушення у фінансовій сфері, протиправне діяння.

Постановка проблеми. Забезпечення реалізації внутрішніх і зовнішніх функцій держави неможливо без використання фінансових ресурсів. Проте доводиться констатувати, що на сьогодні розповсюдженими є явища, що негативним чином впливають на фінансову сферу, завдають шкоди суспільним відносинам, що існують у такій сфері, а, отже, й шкоду всьому державному механізму. У даному випадку мова йде про правопорушення в фінансовій сфері.

Стан дослідження. Окремі аспекти характеристики правопорушень взагалі та правопорушень у фінансовій сфері були предметом наукових пошуків таких вчених, як: В. Б. Авер'янов, О. М. Бандурка, Ю. П. Битяк, А. І. Берлач, В. М. Гарашук, Є. В. Додін, Р. А. Калюжний, В. К. Колпаков, А. Т. Комзюк, В. В. Копейчиков, М. П. Кучерявенко, Є. А. Лукашова, Д. В. Лученко, А. В. Малько, М. А. Матузов, О. В. Негодченко, В. І. Олефір, В. Ф. Опришко, О. П. Рябченко, А. О. Селіванов, О. Ф. Скакун, М. М. Тищенко та інші. Разом із тим, враховуючи значний внесок указаних учених, проблематика характеристики саме поняття правопорушень у фінансовій сфері й досі не позбавлена актуальності, що безумовно свідчить про його багатоаспектний і складний характер. Тому метою статті є визначення сутності поняття «правопорушення в фінансовій сфері».

Виклад основного матеріалу. Так, перше, що необхідно з'ясувати для вирішення поставленого наукового завдання – сутність інституту правопорушення в загальнотеоретичному значенні. Поняття «правопорушення» утворюється з сполучення двох слів «порушення» та «право». При цьому слово «порушення» в сучасній українській мові тлумачать як дію за значенням порушити або порушувати, які, в свою чергу, розуміють в наступних значеннях:

- робити, що-небудь усупереч наказові, закону тощо;
- діяти, чинити не так, як належить за традицією, звичаєм, загальноприйнятими правилами тощо;
- неправильно переказувати що-небудь, викривляти, перекручувати;
- припиняти, переривати який-небудь стан, процес або вияв почуття тощо;
- пошкоджувати, псувати, руйнувати що-небудь;
- викликати, спричинювати відхилення в перебігу якого-небудь процесу, здійснення якогось руху тощо;

– поривати зв'язки, призводити до втрати єдності, спільності з ким-небудь [4, с. 1074].

Що стосується поняття «право», то в сучасній українській мові воно вживається за наступними значеннями:

- законодавство;
- здійснювана державою форма законодавства, залежна від соціального устрою країни;
- система встановлених або санкціонованих державою загальнообов'язкових правил (норм) поведінки, що виражають волю панівного класу або всього народу;
- виборювані народом справедливі соціальний лад і законодавство;
- інтереси певної особи, суспільної групи тощо, які спираються на закон, релігійні постулати, давні звичаї;
- обумовлений постановою держави, установи захист інтересів і можливостей особи щодо участі в чому-небудь, одержання чогось тощо;
- сукупність міжнародних угод, договорів, що регулюють взаємовідносини держав у певних питаннях;
- обумовлена певними обставинами підстава, здатність, можливість робити, чинити що-небудь, користуватися чим-небудь;
- перевага, привілеї, надані кому-, чому-небудь, користуватися чим-небудь;
- офіційний дозвіл, допуск до виконання якихось обов'язків [4, с. 1101].

Як слід з вищевказаного переліку тлумачень, поняття «право» вживається в багатьох значеннях та являє собою дуже складний інститут суспільного життя. При цьому, якщо брати філософські погляди, то право являє собою один із провідних регуляторів людської суспільної життєдіяльності, є неодмінною складовою соціального способу людської життєдіяльності та особливою сферою професійної діяльності, що виникає на ґрунті забезпечення зазначеної складової життєдіяльності. Право органічно пов'язане з природними та соціальними характеристиками людини: в фізичному плані людина має просторово-часові обмеження, тілесність, що включає людину в численні зв'язки та породжує матеріальні й вітальні потреби, а тому люди взаємно доповнюють і взаємно обмежують одне одного, взаємно створюють спільні блага та взаємно претендують на володіння ними в сприятливому для себе варіанті [8, с. 163]. Авторський колектив філософського енциклопедичного словника визначає «право» як сукупність етичних загальних цінностей (справедливість, порядок, моральність, правдивість, вірність, надійність тощо), які спочатку ґрунтувалися на ідеї рівності: рівним обов'язками повинні відповідати рівні права [11, с. 357]. Окрім цього, з філософських позицій, право – це система загальнообов'язкових соціальних норм, а також відносин, закріплених державою за допомогою цих норм й охоронюваних нею; включає також права, свободи й обов'язки людини та громадянина, що визначають правовий статус особистості. Дія права поширюється на всі найважливіші сфери суспільного життя. Воно закріплює відносини власності, механізм господарських зв'язків, виступає як регулятор міри й форм розподілу праці та її продуктів між членами су-

спільства (цивільне право, трудове право, господарське право); регламентує організацію та діяльність державного механізму (конституційне право, адміністративне право), визначає заходи боротьби з посяганнями на існуючі суспільні відносини та процедуру вирішення конфліктів (кримінальне право, процесуальне право), впливає на множинні форми міжособистісних відносин (сімейне право) [10, с. 501]. У сучасних розвинених суспільствах право переважно базується на визнанні недоторканості та самоцінності людського індивідуального начала, яке пов'язується з особистістю, трансцендентним характером людської духовності [8, с. 164].

З огляду на тематику нашого дослідження, для нас найбільший інтерес представляють позиції вчених-правознавців щодо сприйняття поняття «право». Так, О. Ф. Скакун, розглядаючи зазначене вище поняття, зауважує, що воно являє собою систему норм і принципів, визнаних більшістю населення як справедлива та рівна міра свободи й формально визначених і забезпечених державою в якості загальнообов'язкових регуляторів суспільних відносин з метою узгодження (компромісу) індивідуальних, соціально-групових і суспільних інтересів, підтримання правопорядку. При цьому вчена наводить характерні ознаки права:

- справедливість і рівна міра свободи;
- нормативність – складається з правових норм і принципів як основних (базових) елементів його будови;
- системність – є системою погоджених норм і принципів;
- вольовий характер права, погодженість воль (інтересів) – виражає консенсуальні (погодженні) інтереси;
- загальнообов'язковість;
- формальна визначеність – існує в певних формах;
- державна забезпеченість (гарантованість) – забезпечується шляхом створення спеціальних умов для практичного втілення правових норм, охороняється державою різними способами, аж до легалізованого примусу [9, с. 248-249].

Вирішивши наукове завдання із з'ясування сутності складових («порушення» та «право») поняття «правопорушення», здається можливим перейти до встановлення його безпосереднього змісту. Так, авторський колектив великого тлумачного словника сучасної української мови зазначає, що під словом «правопорушення» слід розуміти порушення норм поведінки, встановлених законом чи іншим нормативно-правовим актом [4, с. 1102]. В юридичній енциклопедичній літературі зауважують, що правопорушення – це суспільно небезпечне або шкідливе діяння (дія або бездіяльність), яке порушує норму права [3, с. 696]. Схоже, але більш розширене визначення поняття «правопорушення» в своєму підручнику «Теорія держави і права» надає О. Ф. Скакун. Так, на думку вченої, правопорушення – це суспільно небезпечне або суспільно шкідливе протиправне винне діяння (дія або бездіяльність) деліктоздатної особи, за яке передбачена юридична відповідальність за чинним законодавством [9, с. 598]. Більш того, під час теоретичного дослідження фінансово-правової відповідальності в сучасній Україні А. Й. Іванський дійшов висновку стосовно того, що правопорушення – це суспільно шкідливе або суспільно небезпечне діяння (дія або бездіяльність), протиправне, винне діяння деліктоздатного суб'єкта (фізичної чи юридичної особи), яке зазіхає на інтереси особистості, держави та суспільства загалом, що охороняються законом, і за яке встановлена юридична відповідальність [5, с. 134]. Окрім вищевказаного, необхідно зазначити, що в науково-правових колах звертають увагу на те, що до ознак правопорушення слід віднести наступні:

- суспільна шкідливість або суспільна небезпека поведінки – основна об'єктивна ознака, що відрізняє правомірну поведінку від неправомірної;

- протиправність – здійснюється всупереч праву, є свавіллям суб'єкта;

- являє собою порушення заборон, зазначених у законах і підзаконних актах, невиконання обов'язків, що виходять із нормативно-правового акта, акта застосування норм права або договору, укладеного на основі закону;

- дієвість – це завжди дія або бездіяльність;

- караність – дія, що вимагає застосування до правопорушника заходів державного впливу, заходів юридичної відповідальності у вигляді покарань особистого, організаційного та матеріального характеру;

- свідомо вольовий характер – визначається психікою людини, яка в момент вчинення правопорушення перебуває під контролем волі та свідомості, здійснюється усвідомлено та добровільно;

- винність – дія, що виражає негативне внутрішнє ставлення правопорушника до інтересів людей, наносить своєю дією (або бездіяльністю) збитки суспільству та державі, містить доведену вину [9, с. 598-599].

Наступне, що необхідно з'ясувати задля вирішення поставленого наукового завдання, є сутність такого поняття, як «фінансова сфера». Так, під словом «сфера» розуміють:

- район дії, межі поширення чого-небудь;

- область духовного життя, діяльності людини чи суспільства;

- галузь знання, виробництва, мистецтва тощо;

- сукупність умов, середовище, в якому що-небудь відбувається [4, с. 1419].

У свою чергу, під фінансами в сучасній українській мові розуміють систему грошових відносин у тій чи іншій державі, а також сукупність усіх грошових коштів, що є в розпорядженні держави; гроші; грошові справи [4, с. 1537]. В юридичній енциклопедичній літературі під «фінансами» (французькою *finances* – кошти, під старофранцузькою *finer* – завершувати виплату, латинською *finis* – кінець) розуміють узагальнене поняття, що характеризує систему економічних і правових відносин у процесі формування, розподілу, перерозподілу та використання коштів. Фінанси є одним з основних елементів впливу на господарські та соціальні процеси, засобів узгодження економічних інтересів держави з регіонами, галузями, підприємствами, організаціями тощо. Сукупність відносин між державою та зазначеними суб'єктами в сфері нагромадження та руху (обігу) грошових коштів утворює систему фінансових відносин. При цьому важливо підкреслити, що з огляду на економічну та правову природу не всі грошові відносини є фінансами, а лише частина з них пов'язана з планомірним утворенням, розподілом і використанням фондів грошових фондів. У фінанси не включаються грошові кошти, що обслуговують особисте споживання й обмін – роздрібний товарообіг, оплата транспортних, побутових, комунальних та інших послуг, процеси купівлі-продажу між громадянами [14, с. 277-278].

У спеціалізованій юридичній літературі, зокрема в підручнику «Фінансове право», зауважують, що фінанси – це система економічних відносин, які пов'язані з мобілізацією (формуванням, утворенням), розподілом (перерозподілом), використанням централізованих і децентралізованих фондів коштів. При цьому централізовані фонди коштів відображають відносини, пов'язані з мобілізацією, розподілом і використанням грошових фондів, які знаходяться в розпорядженні держави як суб'єкта публічної влади. У свою чергу, децентралізовані фонди коштів утворюються в усіх галузях господарства, на підприємствах, в установах, організаціях, тобто, в окремих суб'єктах господарювання за рахунок власних прибутків [13, с. 11-12].

Фінанси дають змогу державі формувати фонди грошових ресурсів суспільного призначення як у централізованій, так і децентралізованій формі. Так, у процесі формування та використання централізованих грошових фондів держава впливає й на утворення, витрачання децентралізованих коштів, встановлює та гарантує спеціальні правові режими їх існування [12, с. 6].

У своєму дослідженні, що присвячено правовим проблемам регулювання публічних витратків у державі, А. А. Нечай дійшла висновку стосовно того, що публічні фінанси – це суспільні відносини, які пов'язані із задоволенням усіх видів публічного інтересу та виникають у процесі утворення, управління, розподілу (перерозподілу) та використання фондів коштів держави, місцевого самоврядування та фондів коштів, за рахунок яких задовольняються суспільні інтереси, визнані державою або органами місцевого самоврядування, незалежно від форми власності таких фондів. Публічні фінанси регулюються шляхом встановлення владних приписів держави або органів місцевого самоврядування щодо утворення, розподілу (перерозподілу) та використання зазначених фондів коштів, а також щодо контролю за цими процесами [6, с. 145]. Більш того, під час дослідження інститутів бюджетного права як підгалузі фінансового права, Л. В. Вакарюк звертає увагу на те, що фінанси – це економічний інструмент розподілу та перерозподілу валового внутрішнього продукту й національного доходу, інструмент контролю за утворенням і використанням фондів грошових коштів [7, с. 9; 2, с. 13]. Фінанси, зауважує М. Д. Бедринець під час дослідження діяльності малих підприємницьких структур, являють собою «кровотворну систему» будь-якої економіки. Вони прямо чи опосередковано віддзеркалюють усі найважливіші аспекти господарської діяльності: структуру й темпи виробництва, внутрішні та міжгалузеві пропорції, ефективність ринкових зв'язків, тощо. Фінанси є дієвим засобом узгодження економічних інтересів окремих виробників, підприємств, галузей народного господарства та регіонів країни. Як економічна категорія, фінанси залежать від перетворень у взаємовідносинах між ланками фінансової системи. Це стосується, перш за все, взаємовідносин фінансів макро- і мікрорівнів [1, с. 9].

Отже, фінанси характеризуються певними особливостями:

- тісно пов'язані з природою та функціями держави, визначаються її формами й завданнями державного розвитку на конкретному етапі;

- становлять специфічні, однорідні відносини між державою, юридичними та фізичними особами з приводу формування, розподілу й використання централізованих і децентралізованих грошових фондів;

- нерозривно пов'язані з існуванням товарно-грошових відносин;

- пов'язані з розподілом і перерозподілом частини сукупного суспільного продукту [12, с. 6].

Висновки. Таким чином, наведені вище визначення складових поняття «правопорушення в фінансовій сфері» надає нам змогу надати авторське визначення останнього. Так, під правопорушеннями в фінансовій сфері слід розуміти суспільно шкідливе або небезпечне винне, протиправне діяння (дія або бездіяльність) деліктоздатного суб'єкта, що направлено на порушення норм фінансового законодавства, за допомогою якого здійснюється правове регулювання мобілізації (створення, формування), розподілу (перерозподілу), використання централізованих і децентралізованих фондів коштів.

Література:

1. Бедринець М. Д. Фінансове забезпечення діяльності малих підприємницьких структур дис. канд. економ. наук: 08.04.01 / М. Д. Бедринець. – Ірпінь, 2004. – 207 с.
2. Вакарюк Л. В. Інститути бюджетного права як підгалузі фінансового права : дис. канд. юрид. наук: 12.00.07 / Л. В. Вакарюк. – Одеса, 2005. – 210 с.
3. Великий енциклопедичний юридичний словник / За ред. Ю. С. Шемшученка. – К. : Юрид. думка, 2007. – 992 с.
4. Великий тлумачний словник сучасної української мови (з дод., допов. та CD) / Уклад. і голов. ред. В. Т. Бусел. – К. ; Ірпінь : ВТФ «Перун», 2009. – 1736 с.
5. Іванський А. Й. Фінансово-правова відповідальність в сучасній Україні: теоретичне дослідження: дис. доктора юрид. наук: 12.00.07 / А. Й. Іванський. – Одеса, 2009. – 479 с.
6. Нечай А. А. Правові проблеми регулювання публічних витратків у державі: дис. доктора юрид. наук: 12.00.07 / А. А. Нечай. – К., 2005. – 578 с.
7. Общая теория финансов / Под ред. Л. А. Дробозиной. – М.: Банки и биржи, 1995. – 254 с.
8. Петрушенко В. Л. Філософський словник: терміни, персоналії, сенсеції. – Львів: «Магнолія 2006», 2011. – 352 с.
9. Скакун О. Ф. Теорія держави і права (Енциклопедичний курс): [підручник]; видання 2-е, перероблене і доповнене / О. Ф. Скакун. – Харків: Еспада, 2009. – 752 с.
10. Філософський енциклопедичний словарь / Редкол.: С. С. Аверинцев, Э. А. Араб-Оглы, Л. Ф. Ильичев и др. – 2-е изд. – М.: Сов. энциклопедия, 1989. – 815 с.
11. Філософський енциклопедичний словарь. – М.: ИНФРА-М, 2012. – 576 с.
12. Фінансове право: [підручник] / М. П. Кучерявенко, Д. О. Білінський, О. О. Дмитрик та ін.; за ред. д-ра юрид. наук, проф. М. П. Кучерявенка. – Х.: Право, 2013. – 400 с.
13. Фінансове право. [підручник] / Відп. ред. О. П. Гетманець, професор, канд. екон. наук, доцент. – Х.: Еспада, 2008. – 416 с.
14. Юридична енциклопедія: в 6 т. / Редкол.: Ю. С. Шемшученко (голова редкол.) та ін. – К.: Укр. енцикл., 1998. – Т. 6: Т-Я. – 2004. – 768 с.

Кобелька Д. М. К проблеме определения понятия правонарушений в финансовой сфере

Аннотация. Статья посвящена характеристике теоретико-методологических подходов к определению понятия «правонарушения в финансовой сфере». С этой целью охарактеризованы научные подходы к определению понятия «право», проанализировано понятие «правонарушение», раскрыта сущность такого понятия, как «финансовая сфера». Как вывод, предложено авторское определение понятия «правонарушения в финансовой сфере».

Ключевые слова: право, правонарушения, финансы, финансовые правонарушения, правонарушения в финансовой сфере, противоправное деяние.

Kobelka D. On the problem of the definition of offenses in the financial sector

Summary. The article is devoted to the characterization of the recital and methodological approaches to the definition of «violations in the financial sector». For this purpose, describes scientific approaches to the definition of «right», the notion «offense», the essence of such concepts as «financial sector». In conclusion, the author proposed definition of «violations in the financial sector».

Key words: law, offenses, finance, financial offences, wrongful full act.